

VA-dagen om samspelet vetenskap – politik

Skrattsalvorna fyller teatern på Dramatiska institutet när VA-dagen inleds med ett möte mellan "landstingsrådet" och "professorn i teoretisk arbetslöshetsstråning med fokus på jämställdhet ur genusperspektiv"; en sketch som mitt i prick gestaltar nidsbilden av lokalpolitikern och forskaren.

Ja, hur är relationerna mellan forskare och politiker? Det handlar VA-dagen 2006 om. Och inför de drygt 200 gästerna fortsätter skådespelarna **Peder Falk** och **Helge Skoog** att improvisera på temat. Publikens hjälper dem med nyckelord.

Inledningen knyter samman dagens tema med lokalerna man gästar, Dramatiska institutet i Stockholm. Rektor **Per Lysander** hälsar välkommen till Di:s nya hus, specialbyggt för verksamheten, "I glas och betong för att både släppa in ljus och brus och för att tåla hårda stormar". Det är en högskola som vilar på konstnärlig grund och som sedan fem år deltar i ett stort

projekt för att få konsten och vetenskapen närmare varandra.

Hälsar välkommen gör också VAs nyblivne ordförande, **Dan Brändström**, VD för Riksbankens Jubileumsfond.

– Jag är mycket glad och hedrad över uppdraget.

Jubileumsfonden har varit medlem i VA sedan första dagen för snart fem år sedan. Då var vi fjorton medlemmar – nu har vi vuxit till 48.

När beslut ska fattas är det viktigt att politikerna har tillgång till bästa möjliga kunskap, att den är lättillgänglig och att politikerna är villiga att ta den till sig. Samtidigt påverkar politikerna vad som ska forskas om. Därför är politikernas syn på forskning viktig, säger Dan Brändström.

Högt forskarförtroende bland politiker

VA-dagens samtalsledare journalisten **Annika Ström Melin** lämnar ordet till VAs utvecklingschef

Karin Hermansson och **Arne Modig**, seniorkonsult Synovate Temo. De presenterar resultat från intervjuer av 595 politiker i riksdag och kommuner. Studien visar att över 90 procent av politikerna har stort eller mycket förtroende för forskarna. Dessutom anser 83 procent att forskningen kan bidra till att öka tillväxten och 78 procent att forskning kan bidra till att bromsa klimatförändringarna. Hälso- och sjukvårdspolitik är tillsammans med miljö- och energipolitik de politikområden som influeras mest av forskning; näringspolitiken minst.

Bo Rothstein, professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet, tidigare utrikesministern och VAs första

ordförande **Lena Hjelm-Wallén** och Svenska Dagbladets ledarskribent **Maria Abrahamsson** kommenterar resultaten.

– De senaste 10–15 åren har regelsystemet förändrats så att vi fått alltmer politisk styrning av forskningen och direkt politisk kontroll. Ett exempel är forskningsfinansieringen MISTRA där politiker och praktiker äger idén och kan avskeda forskaren som skrivit ansökan till ett forskningsprojekt, säger Bo Rothstein. Han menar att det finns fler exempel och han oroas av politikernas roll i exempelvis universitetens styrelser.

– De politiker som utnyttjar sitt mandat fel måste givetvis bort. De sitter ju i dessa styrelser som allmänhetens företrädare, inte som partipolitiker, säger Lena Hjelm-Wallén.

– SOM-institutet har visat att universitet och forskare åtnjuter högt förtroende, medan politiker och journalister hamnar långt ner. Men

folk i allmänhet vet inte att det sitter politiker i högskolornas styrelser. Hur vet då politikerna hur de ska företräda allmänheten? undrar Maria Abrahamsson.

– Jag har inga problem med att de sitter med om de arbetar med de strategiska frågorna; det är när de detaljstyr som det blir fel, säger Bo Rothstein.

Medicin påverkar samhället mest

I VA-studien uppger nära nio av tio politiker att medicinsk forskning har stort inflytande på samhällsutvecklingen, medan tre fjärdedelar anser att detsamma gäller teknisk och naturvetenskaplig forskning. Men bara fyra av tio tror att humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning har stort inflytande på samhällsutvecklingen. När det gäller att ofta utnyttja forskningsresultat som underlag för politiska förslag gör bara var sjätte politiker det när det handlar om medicin och var tredje när det gäller humaniora och samhällsvetenskap.

– Detta kan bero på att resultaten från medicinsk forskning eller naturvetenskap går rakt in i en profession; de behöver inte ta omvägen över oss politiker för att komma till nytta. Sen är det ju tyvärr så att man mest tar till sig vetenskapliga rön när de stämmer med ens egen åsikt, kommenterar Lena Hjelm-Wallén.

– Jag reagerar på att man svarat att man har mest förtroende för medicinsk och naturvetenskaplig forskning, och sedan utformar sin politik med den samhällsvetenskapliga forskningen som grund. Min teori är att det är lättare att hitta forskning som stöder ens åsikt där än i den medicinska forskningen, säger Maria Abrahamsson.

De medverkande konstaterar också att forskning syntes en del men inte särskilt mycket i årets valrörelse. Som exempel nämns att moderaternas ekonomiska politik grundas på forskningsresultat som sägs visa att de föreslagna åtgärderna leder till högre sysselsättning.

Demeriterande delta i debatten?

När politikerna i VA-studien fritt fick formulera sin syn på forskare sade de bland annat att forskarna borde "förbättra spridningen av sina resultat", "göra resultaten mer lättillgängliga" och "bli bättre på att delta i samhällsdebatten".

– Det odlas en myt, inte minst på Vetenskapsrådet, att det är demeriterande delta i debatten och att ledande forskare inte har tid. Jag tog en titt på mina kollegor, ett 40-tal professorer i statsvetenskap; hur internationellt framgångsrika de är och hur ofta de syns i samhällsdebatten. Till min förvåning finner jag att de här dimensionerna är helt okopplade, säger Bo Rothstein.

Panelen har flera förslag till åtgärder för att förbättra förtroendet och fördjupa relationerna mellan forskare och politiker, bland annat medieträning. – Språkförbistring anges ofta som ett problem. Det borde rimligen ligga i forskarnas eget intresse att bli begripliga. Det har stor betydelse för det är många som vill nå fram, säger Maria Abrahamsson.

– Men som forskare krävs det också att man har belägg för det man säger; annars spelar det ingen roll hur väl man uttrycker sig, säger Bo Rothstein.

Ett annat förslag är att anordna så kallade konsensuskonferenser.

– Det är viktigt att kunna samla en panel där man kan skala av stereotyperna – göra det möjligt för olika yrkesroller att tala med varandra, säger Lena Hjelm-Wallén.

De statliga utredningarnas roll som mötesplatser för forskare och politiker berörs också. I dag arbetar utredningarna snabbt jämfört med för tjugo år sedan men de långa utredningarna förr innebar att politikerna faktiskt hade möjlighet att få djupare kunskaper inom ett område, även om uttrycket "begrava i en utredning" antyder att själva saksfrågan kanske försvann från agendan.

Science Cafés: Forskningsförtroende i fazonen?

Science Café är ett koncept som snabbt sprids över världen. Folk och forskare möts för att under avslappnade former samtala om forskningsrelaterade ämnen som berör. På VA-dagen diskuterar **Karin Hermansson**, **Arne Modig** och **Lennart Weibull**, professor i massmedieforskning vid Göteborgs universitet, med publikens över en fika om hur synen på vetenskap förändrats över tid. Utgångspunkten är VAs årliga allmänhetsundersökningar i samarbete med Synovate Temo respektive SOM-institutet.

Nio av tio anser att den vetenskapliga utvecklingen har gjort livet bättre. Samtidigt har förtroendet för universitetsforskare sjunkit, långsamt men signifikant under ganska många år, vilket syns både i VAs Temo- och SOM-studier.

Publiken: Kan det handla om att allmänheten är mer upplyst i dag och därmed mer kritisk?

Lennart Weibull: Fortfarande åtnjuter forskarna ett relativt högt förtroende. Men det kanske är ett hälsotecken? Vad är förtroende för andra; för en själv? I dag har allt fler ett gott självförtroende och det är en bra grund för en god samhällsutveckling.

Publiken: Kan orsaken till det minskade förtroendet vara relaterad till allt forskningsfusck som uppdragats på sistone?

Lennart Weibull: Vi ser att förtroende bygger på, är samman av, vilka erfarenheter jag har av en verksamhet, hur viktigt den är för mig och vad samhället i allmänhet tycker. I fallet med forskningsfusket så kommer det att blåsa över; de flesta har begränsad kunskap och medias bild blir rådande. Samtidigt är inte forskare särskilt vana vid att reflektera över verkligt kritiska frågor, sådana som journalister ställer, och här är vi inne i en mognadsprocess. Monstret är ungefär likadant i hela Europa, ett högt förtroende men svagt nedåtgående. Och skälen är desamma, där som här.

Publiken: Varför inrättas inte en oberoende kommitté för granskning?

Lennart Weibull: Vid Göteborgs universitet råder olika uppfattningar om den saken. Men ett viktigt skäl är att man alltid skulle behöva brottas med frågan om konkurrensen mellan olika lärosäten i ett så litet land som Sverige.

Publiken: Det finns bara 500 cystisk fibros-patienter i Sverige, en alltför liten grupp att satsa forskning på. För oss har man inte utvecklat läkemedel på 30 år men det har ju hänt fantastiskt mycket sedan dess. Hur ska det komma oss till godo?

Arne Modig: När det handlar om genteknik tänker många manipulation-skada-skräck i stället för att tänka möjligheter-framtidsutsikter. För er handlar det om att bli bra opinionsbildare, att sätta rätt association till rätt bild.

Science Café: Bubbles, Blood and a Box

En del av VA-dagens deltagare väljer att fika tillsammans med **Ilan Chabay**, Sveriges förste professor i Public Learning and Understanding of Science. Beskrivet som en "involverande utforskning av hur man förstår vetenskap" visar Ilan Chabay hur vetenskap enkelt kan göras tillgänglig, intressant och relevant för alla.

Kolsyreis läggs i botten på en stor genomskinlig låda och används i en serie experiment som undersöker koldioxidens egenskaper med hjälp av vardagsföremål som tandstickor, stearinljus och ballonger. Nyfikenheten övergår i häpnad när professorn blåser såpbubblor in i lådan som först flyter som om de svavar i rymden, sedan spricker och lämnar kvar frusna, halva bubblor på lådans botten.

Men detta är ingen demonstration – publiken gör merparten av jobbet genom att föreslå förklaringar till vad de upplever och vilka experiment som ska göras härnäst.

Samspelet politiker – forskare

På många håll tas i dag initiativ för att förbättra samspelet mellan politiker och forskare, inte minst på Europainivå. För att diskutera hur och varför har VA bjudit in den finske professorn och riksdagsledamoten **Kalevi Olin** som är vice ordförande i finska riksdagens unika framtidsutskott och ledamot av Europarådet, **Bjarne Kirsebom**, forskningsråd vid svenska EU-representationen, **Pia Sandvik Wiklund**, rektor vid Luleå tekniska universitet och **Carl Johan Sundberg**, docent på Karolinska Institutet och initiativtagare till ESO, EuroScience Open Forum. Finlands riksdag är det första parlamentet med ett utskott som är särskilt inriktat på framtidsfrågor. Tjugo, trettio länder har besökt utskottet för att lära mer om dess arbete. Den viktigaste uppgiften är att ta fram svar på den framtidsredogörelse som riksdagen har beslutat att regeringen ska presentera minst en gång per mandatperiod.

I början av en mandatperiod väljer utskottet vissa teman som det inriktar sig på vid sidan av

löpande riksdagsärenden. Utskottet genomför utredningar som har med framtidsforskning att göra och är det parlamentariska organet för utvärdering av den tekniska utvecklingen och dess konsekvenser för samhället, berättar Kalevi Olin.

– Jag frågar mig om detta skulle fungera i Sverige? Hur det skulle gå till med våra revirproblem? undrar Bjarne Kirsebom.

– Det finns andra sätt, till exempel Northern Research Forum som fokuserar på minoriteter och miljö, där man bestämt att det nordiska perspektivet är viktigt. Där möts forskare, politiker och näringsliv vartannat år och när Finland stod värd inledningstalade Finlands president. Det säger en del om hur de värderar forskningen. Från Sverige kommer inga politiker, säger Pia Sandvik Wiklund.

– Jag tror också att den dogmatiska svenska synen med revir och skyttegravar är ett hinder. I Finland har man lärt sig att det kan finnas en del att vinna på att samlas. Jag tror att vi kan lära av det Finland gjorde efter 90-talskrisen: en uttalad satsning på både volym och elit, säger Carl Johan Sundberg.

Forskarpraktik i politiken

– Man kräver alltid att forskare ska göra sin forskning lättillgänglig. Varför ställs det inte samma krav på politiker att de ska samla kunskapen kring sig? I dag vill forskarna kommunicera sina resultat. Jag tror det krävs att man bjuder till från båda håll, säger Pia Sandvik Wiklund.

– Det borde ju i alla fall vara så att inhämtandet av kunskap är skilt från processen med finansiering, säger Carl Johan Sundberg.

– Bara för att visa hur komplicerat det är kan jag berätta om en ny avhandling. Där konstaterar man att för att komma tillrätta med miljön krävs att miljöforskare och politiker jobbar ihop. Och då blir det efter ett tag väldigt svårt att särskilja vad som är forskning och vad som är politik, säger Pia Sandvik Wiklund.

Det finns redan ett antal modeller för att överföra kunskaper om forskning till politikerna: utskott, vetenskapliga rådgivare, seminarier, hearings, utredningar, Sällskapet Riksdagsledamöter och Forskare... Men Carl Johan Sundberg har ytterligare förslag:

– Amerikanska AAAS har så kallade Science Policy Fellowship Programs för att ge forskare tillfälle att arbeta i statsförvaltningen under några månader. Efteråt går många tillbaka till akademien, andra stannar kvar medan vissa går till näringslivet. Efter 25 år finns 600 alumner. Det vore ett sätt att ge svenska politiker möjlighet att arbeta nära forskare, säger han.

Tro och vetande

Under eftermiddagen gästas VA-dagen av Sveriges nyblivne utbildningsminister **Lars Leijonborg**. Första

frågan kommer från en av de studenter som hjälper till under VA-dagen, **Aron Sharma**:

– Vad gör Sveriges regering för att säkra miljön för mig och mina barn i framtiden?

– Det ska jag svara på genom att berätta en historia som väl illustrerar det ni pratat om här i dag. För 30 år sedan sa en vetenskapsman till centerledaren Torbjörn Fälldin att kärnkraft är farligt. Tidigare hade hans parti varit för kärnkraft och ville bygga ett parband av reaktorer längs norrlandskusten men Fälldin tog till sig vad han hört. De andra borgerliga partierna var fortfarande för kärnkraften; andra vetenskapsmän hade sagt till dem att kärnkraft inte var så farligt. Och så skulle borgarna bilda regering 1976. Men en sade att ingen ministerpost är så viktig för mig att jag laddar en reaktor. Någon annan sade att nu har vi byggt två nya; det går inte med annat än att vi laddar dem. Det blev svårt – båda sidor hade ju stöd av vetenskapsmännen som skulle stå för sanningen. Vi politiker upplever nog att det finns nästan lika många åsikter som det finns forskare.

– Man löste konflikten genom att stifta en lag som tillät att reaktorer startades under förutsättning att man kunde ta hand om avfallet. Men kunde kravet uppfyllas? Vad sade vetenskapsmännen? Någon sade vi har världens bästa urberg. Men någon annan sade att nja, där finns sprickor, med vattengenomströmning, som gör att behållarna rostar. Vad göra? Skärningen mellan politik och vetenskap är som skärningen mellan tro och vetande. Det finns frågor där inga vet svaren. Om vi visste alla svaren skulle inga politiska partier behövas.

Gråt inte – forska

– Men om någon oroar sig för att vi politiker inte använder forskningsresultat i vårt arbete så oroar de sig i onödan. Det går inte en dag utan att vi åberopar forskningsrapporter. Men man måste vara medveten om att vi alltid när en punkt där forskningen inte har några svar, där vi kommer in på politiska övertygelser.

– Som svar på den inledande frågan kan jag säga att redan de som förespråkade kärnkraft för 30 år sedan gjorde det för att de ville minimera utsläppen av koldioxid. Jag tror också att vi måste minimera användningen av bränslen som ger upphov till växthusgaser. Och en del av lösningen är att använda vattenkraft och kärnkraft som inte har de effekterna. Men så behöver man göra oändligt mycket mer. Och jag är glad att kunna säga att regeringen är övertygad om att en större satsning på forskning är en av lösningarna på de stora framtidsfrågorna.

– Vi tror inte på ett renodlat nyttoperspektiv; det måste få finnas forskning som man inte vet vad den ska leda till. Men vår erfarenhet är att forskning löser problem. Därför satsar vi mer på grundforskning och på oberoende lärosäten. Forskarna måste få vara en motkraft och stå för rationalitet, för kärlek till kunskapen även när trenden i tiden går åt ett annat håll.

– "Gråt inte – forska" hade någon klottat vid Karolinska Institutet. Jag är emot klottet men den där graffitin har jag tänkt mycket på. Det finns en förtvivlan på många områden men forskningen kan vara en del av lösningen. Och jag är stolt över att stå för en rejäl satsning på området, avslutar Lars Leijonborg.

VA:s generalsekreterare **Camilla Modéer** tackar avslutningsvis alla medverkande och berättar att VA-dagen 2007 kommer att ha ungdomar i fokus.

Erika Ingvald, frilansjournalist

